

מכתבים למערכת

לכבוד העורך,

קראתי בעניין רב את מאמרו של הרב מרדכי הלפרין "מדע ורפואה בתלמוד - קבלה או אקטואליה" אשר התפרסם באסיא, ע"א-ע"ב עמ' 90.

צהבת המוליטית של הילוד

ברצוני להתייחס לקטע בעמ' 94 המתייחס לצהבת המוליטית של הילוד, ואף להוסיף דבר מה בנוגע לתצפיות מדעיות/רפואיות של חז"ל אשר מובאות בתלמוד. לגבי ההשערה שר' נתן מתאר מקרה של hemolytic disease of the newborn (HDN) - אני מסכים לכך בהחלט, אלא שקשה מעט לקבוע כנגד איזה אנטיגן על גבי הכדורית האדומה היה הנוגדן במקרים של שלשת הבנים של אותה אישה. יתרה על כך, האם בצוע כריתת העורלה אכן האיצה את המוות של שני הבנים אשר נימולו*?

בעד אי התאמה בקבוצת ABO (דהיינו, לאם סוג דם O למשל, ולבנים סוג דם A או B או AB וכתוצאה מכך נולדו עם נוגדנים בנסיובם נגד האנטיגנים הללו) תומכת העובדה שכבר התוצר של הריון הראשון היה נגוע, ובנוסף, העובדה שהילד השלישי שרד. תצפית זו צפויה במקרה של אי התאמה בקבוצת דם ABO. אבל, במקרים של אי התאמה באנטיגן D (האמא D שלילי, דהיינו הכדוריות האדומות שלה אינן בעלות האנטיגן D, והתינוק חיובי, וכתוצאה מכך היווצרות של הנוגדן anti-D אצל האמא), בהריון הראשון לעובר בדרך כלל שלום והתינוק נולד בריא. כמו כן, העובדה שהתינוק השלישי שרד הנו בלתי צפוי במקרים של הריון כאשר בדמה של האם כבר יש נוגדנים מסוג anti-D.

ההשפעה השלילית הישירה של בצוע ברית המילה במקרה של HDN אינה מובנת מאליה, אלא שיתכן שהעומס אשר פעולה כירורגית מעמיסה על מערכות הגוף הנו מספיק כדי לגרום לאי ספיקת מערכות כללית.

מחלת הדממת של הילוד

ברצוני להמשיך ולהוסיף הצעה לדוגמא נוספת לתיאור די מדויק בתלמוד של מחלה בת ימינו, אף היא קשורה למערכת הדם וגם היא נמצאת במס' שבת דף קל"ד, א.

מדובר שוב במעשה בר' נתן אשר התבקש באחת מנסיעותיו לקפוטקיא לפסוק לגבי הבן השלישי של אישה אשר נולד אדום ואשר הגיע לגיל 8 ימים. גם במקרה הזה נולדו קודם לכן לאותה אישה שני בנים, הפעם אלו נולדו "אדומים", נימולו ומתו.

ר' נתן מספר שהוא הציץ בוולד וראה שדמו טרם נבלע באבריו. לכן הוא פסק שאין למול אותו לשמונה, אלא יש להמתין עד שיבלע דמו לתוך אבריו, שאילולא כן, התינוק עלול למות מחמת המילה. רש"י במקום מסביר שאם התינוק היה נימול במצבו הנוכחי, אזי לא תהיה יציאה ידי חובת הטפת דם ברית משום שאין דם באבריו עדיין, ושנית התינוק עלול למות משום שכל דמו של התינוק נמצא מתחת לעור.

פרופ' אברהם ס. אברהם בספרו נשמת אברהם, יורה דעה סימן רס"ג א. מביא שהוא אינו יודע למה כוונת הגמרא בסיפור התינוק כאמור, ומציע שיתכן ומדובר בתינוק עם כחלון עמוק, דהיינו שצבע גופו כחול. סברא זו יכולה להיות נכונה לגבי תינוק הנולד עם מום לב כחלוני קשה (cyanotic congenital heart disease) אשר צפוי לגרום לגוון עור סגלגל-כחלחל. אמנם, לי נראה יותר להסביר את המקרה באופן שמדובר בתינוק שנולד עם מחלת דם קשה אשר הופכת את צבע עורו לאדום מחמת שטפי דם תת-עוריים נרחבים. הסבר זה מתאים לדברי רש"י במקום, אלא שבמקום שמדובר בתהליך בו הדם נבלע אל תוך הגוף (כחלק מתהליך טבעי כפי שמשמע מהסברו של רש"י), המציאות היא שמדובר בדימום וזרימת דם מתוך כלי הדם אל הרקמה התת-עורית.

דוגמא של מחלה שיכולה להתאים לזו שמובאת בגמרא כאן, הנה מחלת הדממת של הילוד (hemorrhagic disease of the newborn) הנגרמת מחוסר של ויטמין K. חסר של ויטמין K הנו שכיח ביותר בתינוקות אחרי הלידה, ובימנו כל תינוק שנולד, מקבל זריקה של ויטמין K לשריר במסגרת הטיפול הרפואי השגרתי. ויטמין K הנו נחוץ ליצירה תקינה של חלבוני קרישה ובמקרים של חוסר, צפויות תופעות דם, כגון: שטפי דם עוריים. היות ומקורו של ויטמין K במזון, ילודים חשופים ביותר לחסר בוויטמין זה אשר יכול לגרום לדימום כמתואר. עם חלוף הזמן והתחלת צריכת מזון על ידי התינוק, עובר החסר בוויטמין K ורמות חלבוני הקרישה עולות. כך נמצא להבין את עצתו של ר' נתן להמתין עד לחזרה של צבע העור לצבע תקין.

ד"ר מרטין אליס

החשש ללעז על דברי חכמים בשיטת הרשב"א

לכבוד העורך,

בעקבות שיחתנו הטלפונית, עברתי על מאמרך המופלא והבהיר, באסיא האחרון [מ' הלפרין, מדע ורפואה בתלמוד - קבלה או אקטואליה, אסיא עא-עב (כרך י"ח, חוברות ג-ד) עמ' 90-102 (תשס"ג) שהופיע גם באתר "דעת" - www.daat.ac.il] ונהנתי מאד, ישר כוחכם.

בנוגע לדברי הרשב"א אתה כותב (באות ח) "בדברי הרשב"א נרמז לכאורה החשש להוצאת 'לעז על דברי חכמים ונקיים' (המלה 'ונקיים' שייכת להמשך: ונקיים דברים של אלו) ואולי גם החשש לזלזול ח"ו בדברי חז"ל, בהלכותיהם ובגזירותיהם".

ארחיב את דבריך: בוודאי גם הרשב"א ידע שידיעת חז"ל את התורה והמצוות וכוחם לתקן תקנות בכל מקצועות התורה, אינה קשורה ליכולתם המדעית המצרין נסיון רב אין קץ ולכן הידע בו הולך ומתרחב. בכל זאת רצה הרשב"א לקיים את דבריהם בידיעת המציאות, כדי שלא ירד ערכם של חז"ל בעיני ההמון, ובפרט שדבר זה יגרום שהעם יבוא לזלזל גם בשאר דבריהם.

האמת אומר, שבתחלה עלתה בי המחשבה, שלא החיפוש אחר האמת עומד מאחורי הדברים, אלא רצון להגן על

הרשב"א. שכן בעיון ראשוני בתשובת הרשב"א עולים לכאורה דברים מפורשים וברורים שאי אפשר לומר שחז"ל טעו בידיעת המציאות בנוגע לדיני התורה. אבל עיון חוזר ונשנה בדבריו הביא אותי להביא סימוכין לדבריך וכלהלן:

1. אחרי כל חריפות הלשון כותב הרשב"א "וסוף דבר מוטב נחזור אחר הטענות כדי לקיים דבריהם ולא שנדחה דבריהם המקודשים האמתיים המקויימים ונעמד ונקיים דברים בטלים של אלו".

וכאן הבן שואל: מה ענין "מוטב" לכאן? הלא הדבר הוא הכרחי כפי שהרחיב עד עתה?

2. בתחילת התשובה כותב הרשב"א "והריני מאריך עמך בדבר זה כדי שיהא לך ולכל ירא וחרד בדבר השם גדר בנויה. ולא יעשו דברי חכמי ישראל המקודשים כגדר הדחיה ועלה שועל ופרץ". גם בסוף התשובה הוא כותב "וכמה צריכים בעלי הנפש והחיל אשר נגע אלהים בלבם להשמר ולהתרחק מן המקילן מתוך הפטפוטין, שאין הכל בקיאים בתשובות השאלות והדברים שעוקרין את התחומין אשר גבלו ראשונים, אלא צריכין הכל לשמור העיקרין המסורים בידן של ישראל ואפילו באין כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותן ממקום ואין מן הראוי לשמוע ממי שבא להורות במה אשר לא שערום האבות הראשונים והמכשלה את הרבים".

אילו היתה ידיעת חז"ל את המציאות, דבר מוחלט אצל הרשב"א, הוא לא היה נזקק כל כך לענין הגדר והגבול, שהוא מבליט כאן ביותר.

3. הרשב"א שם ממשיך וכותב רשימה על "ענין המנהג שבכל מקום ומקום... ועוד אני כותב אליך קצת במה שצריך לך לנדון שלפנינו" ותוכן דבריו שם שיש להזהר הרבה כשבאים להתיר, אפילו במקומות שההיתר הוא על פי דין.

גם כאן הבן שואל: מה כל זה קשור לנשוא שבתשובה? הלא לפי דבריו בתשובה, הרב ההוא שהתיר את 'היותרת' טעה בדבר משנה! אלא די ברור שרמז יש כאן בדברי הרשב"א.

הייתי מסכם את דברי הרשב"א בערך כך: הלכה למעשה אין לומר על חז"ל שלא ידעו את המציאות בדברים הנוגעים לפירוש התורה ולקיום ההלכה. הלכה זו יסודה בתיקון הדת וחיזוק בדקיה, שלא יבואו אנשים שאינם מבינים בתשובת שאלות ויבואו לעקור תחומים אשר גבלו ראשונים.

בשולי הדברים אוסיף כמה אסמכתות נוספות מחידושי הרשב"א ומדברי הש"ך והחת"ס.

1. הרשב"א בחידושו חולין נד, ב מקבל את קביעת הרופאים. וכלשונו שם "ואע"ג דחזינן להו עכשיו דחיין בבידור סימנין וע"י הרופא ואע"פ שנפחתה הגולגולת אפי' ברובה, אין אומרים בטריפות אלא מה שמנו חכמים, כנ"ל".

2. הש"ך ביורה דעה סימן נז ס"ק מח ג"כ הבין מתוך התשובה שאכן אפשר שטריפה תחיה יותר מי"ב חודש. אלו דבריו שם: "בתשובת הרשב"א כתב כן איתרת דאע"פ שנשתהה בודאי י"ב חדש אסור... דאע"ג דטעם דטרפה הוא משום שאין כמוה חיה, מ"מ אם חי י"ב חודש אסיר... דאין להכחיש בשום ענין דברי חז"ל שאמרו שהיא טרפה. ומשמע מדברי הרשב"א שם דצ"ל הא דהיא חיה י"ב חדש ע"כ נס הוא, אבל עכ"פ טרפה היא".

על דברי הש"ך אלו כתב הרב וינברג בשרידי אש ח"ב סי' ד פרק ג "והנה המעיין היטב יראה דהרב הש"ך ז"ל לא דק, דאדרבא כל דברי הרשב"א שם סובבין על קוטב שאין תולין בנס... ועל זה טרח הרשב"א ז"ל באותה תשובה כל מה שטרח להביא ראיות ברורות שאין להכחיש דבריהם ז"ל במציאות, שהטריפה אי אפשר לה לחיות בשום אופן יב"ח, ושהמעיד שראה טריפה שחיתה יב"ח שקר ענה, ואפילו אם יבואו כמה ויעידו על ככה, סהדי שקרי נינהו, זהו העיקר והשורש שנתלבט הרשב"א ז"ל בחכמתו הגדולה לקיימו, כמבואר למעיין ומדקדק היטב בדבריו ז"ל".

3. החת"ס בחידושו בתחילת 'אלו טרפות' ד"ה והנה מביא את תשובת הרשב"א הנ"ל "שאפילו אירע אחד מאלף שתחיה הבהמה שהיא ודאי טרפה יותר מי"ב חודש, מ"מ היא טרפה כיון שאין אחרים כמוה חיים" (וראה שם ד"ה ביש"ש).

הרב אליהו סולוביצ'יק

עוד על הנקה ועל תרופות נוגדות דיכאון

אני מודה לד"ר דינה-רחל צימרמן על התייחסותה למאמרי "דיכאון לאחר לידה" (אסיא, ס"ז-ס"ח, שבט תשס"א).

קראתי בעיון את מאמרה המעניין "תרופות אנטי דכאוניות בזמן הנקה" (מידע הנקה - עלון מידע לרופאים בנושא הנקה, יולי 2000).

אכן, אני מסכימה עם דבריה שהנקה אינה מגבירה את הסיכון לדיכאון אחר לידה, אך גם אינה מקטינה אותו.

לגבי הטיפול התרופתי, כמעט כל התרופות מוגדרות על ידי ה-AAP (האקדמיה האמריקאית לרפואת ילדים) כתרופות ש"השפעתם על היונק אינה ידועה, אך עלולה להיות בעייתית", פרט לכמה תרופות שבהן הנזק לתינוק ברור.

אמת שלא נעשו מחקרים רבים in vivo, כי איש אינו מעוניין להעמיד תינוקות יונקים בסכנה.

בנוסף יש לזכור שהשפעת רוב התרופות הינה איטית, ונדרשים בדרך כלל לא פחות משבועיים עד שמתחילה השפעתן. גם משך הזמן שהאם תיקח את התרופות אינו ידוע מראש, ולכן כמות הנזק המצטבר אינה ידועה מלכתחילה.

נקודה נוספת היא מנוחה לאם. ההנקה דורשת מאמץ פיסי לא קטן ובעיקר הפרעה משמעותית לרצף השינה. ברור שאמהות בריאות שמחות לווטר על שעות שינה רבות וקמות לילות רבים מדי כמה שעות, אך אמהות במצב נפשי רגיש זקוקות לכל המנוחה והשלווה שאפשר לתת להן.

ד"ר צימרמן מציעה שהאם רק תניק, וכל שאר עבודות הבית תיעשינה על ידי אחרים. זו הצעה שלצערי לא תמיד מציאותית.

לסיכום, למרות התועלת הברורה והידועה בחלב אם, החשש מתרופות אנטי דיכאונית העוברות, ולו בכמות קטנה, בחלב קיים. לכן, יש לדעתי להמליץ לאמהות הסובלות מדיכאון אחר לידה הנזקקות לטיפול תרופתי לתת לילדיהן תחליפי חלב-אם, ולהבהיר להם שאין בכך פגיעה בתפקודן האמהי. אדרבא - ילד זקוק יותר מכל לאמא בריאה, שמחה, שלווה ונינוחה.

ד"ר בת שבע הרשקוביץ

אמירת כל האמת בשידוך

לעורך שלו'.

במסגרת עבודתי כגינקולוגית העוסקת בנושאי פרייון פונות אלי לעיתים קרובות בנות צעירות בגיל העשרה, או כלות לקראת חתונה, לשם בירור סיבת הפרעות במחזור הווסת, והסדרתן. בחלק לא קטן מהמקרים עולה כי המדובר בתסמונת גנטית הקשורה להפרעה בתיפקוד השחלה (התסמונת הפוליציסטית PCO). הבעיה ניתנת לפתרון הורמונלי, אך התסמונת נושאת עימה סיכונים לבת עצמה לטווח ארוך, הקשורים לחשיפת יתר להורמוני האסטרוגן ללא תמיכה של פרוגסטרון, כגון מחלות לב וכלי דם, סוכרת, השמנה ועוד. בנוסף נשים רבות מקבוצה זו נצרכות לטיפול פרייון כדי להרות, כאשר במסגרת הטיפול יש שכחות יתר של גירוי שחלתי, המתבטא באגירת נוזלים בגוף ותופעות מסוכנות נוספות; סיכון להריונות מרובי עוברים; ריבוי בהופעת ציסטות ועוד. לעיתים נדירות יש צורך בטיפול בהפריה חוץ גופית על מנת למנוע סיבוכים אלו, או על מנת להשיג הריון.

בסוף הביקור אני נשאלת לעיתים תכופות על ידי האם או הבת: האם בעיה זו היא מסוג הדברים שיש לגלות לצד השני בזמן השידוך או לפני הנישואין? נטייתי הטבעית היא להשיב בשלילה, שבעיה זו אינה כה חמורה, והיא גם שכיחה למדי; אך מאידך אני חוששת תמיד שמא אני מעודדת בזה הונאה. איך עלי לנהוג?

במקרה המקביל, בעיות בתיפקוד המיני או בפוריות של הגבר, כבר דן הרב העורך שליט"א במסגרת הכינוס השלישי בענין גינקולוגיה פוריות וילודים לאור ההלכה, ירושלים תש"ס.

ד"ר חנה קטן, שעלבים

תשובת העורך:

לאור תשובתו המפורשת של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, באגרות משה, אבן-העזר חלק ג, סימן כז, הרי שאין במניעת הגילוי בכה"ג משום הונאה, ובמיוחד שכאן סיכויי ההולדה (עם או בלי טיפולים) הם גבוהים.

הרב ד"ר מרדכי הלפרין

חיוב האדם להיבדק - האם בכל המצבים?

לכבוד העורך,

תודה מרובה על החוברת הנפלאה והמיוחדת בהיקף החומר, יסודיותו ורב גוניתו.

בעקבות מאמרו של הרב דוד ר"ש זנו "קבוצות סיכון חיוב האדם להבדק" (חוברת ע"א-ע"ב, עמ' 63) התעוררתי לכמה הערות בענין:

1. שאלת חיוב האדם להיבדק מתחלקת לשני חלקים:

א. החיוב כלפי עצמו. ב. החיוב כלפי אחרים.

עיקר הדיון היה, האם אדם כלפי עצמו צריך להיבדק, וכן אם חובה על המערכת הרפואית לסייע בידו. אבל בנוגע לאחרים, לכאורה אם יש חשש שחולה ידביק אנשים אחרים בכל צורה שהיא במחלה בה הוא נגוע, הרי הוא נכנס בגדר "מזיק" (ואם יש בדבר סכנת חיים אולי גם הוא כ"רודף"), שהרי גורם סכנה לסובבים אותו בעצם נוכחותו.

אמנם, נראה שלא נחשיבו כ"אדם המזיק" אלא כ"ממונו המזיק", דמה לי אם מניח שורו ברשות הרבים או מניח את עצמו ונותן לחיידקים שלו להסתובב בחופשיות. וראיתי בספר "משפטי התורה" (ח"א סי' פ"ז) להרב צבי שפיץ שליט"א, שאם הנזק נגרם בסיוע הניזק, שנשם לגופו את החיידקים, אין כאן אלא "גרמא" מצד המזיק ופטור דיני אדם וחייב דיני שמים. אמנם אם ידוע לנו שהניזק נדבק בלא שסייע בכך (כגון שההדבקות נוצרת ע"י פגיעה ישירה בעור, ואין הניזק מחוסן מפניה), אז הוא מוגדר כמזיק גמור ע"י חיצו וחייב בנזקין^[1].

2. היחס הנכון בין הליכה בתמימות עם ה' והאיסור לסמוך על הנס:

יש לציין את תשובתו של הרב יצחק זילברשטיין שליט"א בספר "שושנת העמקים" (עמ' ל"ה-ל"ז) לשאלה האם יש לחייב כל אשה הרה להיבדק לראות אם עובר נדבק באיידס, כי כשנדע שנדבק אפשר להצילו במקרים רבים ע"י תרופות וטיפולים מוקדמים, ומכריע ע"פ דברי הרב אלישיב שליט"א והסטייפלער זצ"ל, שכל זמן שמחלה נסתרת בגופה של האשה ואין ידוע לנו שהיא או עובר נגועים באיידס, יש תקוה שתנצל בלי שום תרופה ע"י רופא כל בשר (אם מכח תפילות ואם ע"י זכויות ומעש"ט, לפי חשבונות שמים). אבל כאשר מתפרסם דבר המחלה (לרופאים, וק"ו לרבים) אז צריכים ניסים גדולים וגלויים כדי להנצל, ולא כל אדם ראוי לכך^[2].

ראיה לכך הוא מביא מהגמ' בנדרים מ, ב, שכשחלה רבא, ביום הראשון לחליו אמר לבני ביתו שלא יגלו הדבר לאחרים "דלא ליתרע מזליה" ופירש שם המפרש: ד"דילמא מתצלנא לאלתר", דהיינו שבשעה שאין הדבר מפורסם יתכן שינצל מיד ולא יורע מזלו. וכן מצאנו (שו"ע או"ח סימן ר"ל ס"ב) ש"אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין". גם בנס שעשה אלישע בבית האשה השונמית בריבוי השמן, כתוב (מלכים ב' ד, ד) "וסגרת הדלת בעדן ובעד בְּנֵיךְ" - שלא יתגלה הנס.

מקור נוסף מצאנו בפירוש הגר"א על הגמ' ברכות י, א, כשישעיהו הנביא מסר את נבואתו לחזקיהו המלך "צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה", השיב ע"כ חזקיהו: "בן אמוץ, כלה נבואתך וצא. כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים".

וכתב ע"כ הגר"א: "כלה נבואתך - פירוש, כלה נבואתך בבית ואל תפרסם בחוץ כי דבר המפורסם אי אפשר לבטלו כי אם בקושי גדול". [מפרש "כלה" כענין כליאה וסגירה]. ובמקרה זה, ארע הנס ע"י תפילה ורחמים, ובכ"ז היה רוצה להמעיט את הנס ולהגדיל את הסיכויים לזכות לחסדי ה'.

הכלל העולה, כל עוד איננו יודעים על קיומה של בעיה מסוימת, אנו פונים ישירות לבו"ת ומשליכים עליו את יהבנו ובטחוננו, אבל כאשר כבר ראינו שמשהו לא מתפקד כשורה, יש להשתדל ג"כ בהליכה לרופאים ולפעול ע"פ

הוראותיהם.

[את ההבדל בין בדיקת "טייזקס" אצל בני זוג לבדיקת "איידיס" בעוברים, נראה להסביר כך: מה שפסק רבי משה פיינשטיין ב"אגרות משה" להצריך בדיקה, משום שאם נשאי סוג דם זה יפגשו יחד וינשאו זל"ז, כמעט ברור שיהיה פגם אצל הילדים, ואי בדיקה מהוה "עצימת עיניים" והתעלמות מהסכנה. אבל בבדיקת איידס מדובר בנגיף שאיננו יודעים אם בכלל הוא קיים, וגם אם כן - אפשר שיתרפאו ממנו ולא נדע ע"כ לעולם - במקרה זה אנחנו מעדיפים שלא לפתוח את הסתום והמכוסה כפי שנתבאר מקודם].
הרב זלמן אידלמן

* * *

על כהנים בבתי-ספר לרפואה

ועל ההבדל בין תשובה ליחיד לפירסומה בדפוס

לכבוד העורך,

אבקש לשאול על תשובתו של הרב גורן זצ"ל שפורסמה בגליון האחרון של אסיא 1 בעניין ההיתר לכהנים ללמוד בבתי ספר לרפואה.

תשובה זו נכתבה במקורה עבור הרב לארי וקסמן ועבורי. כשראיתי שהתשובה פורסמה גם בספר תורת הרפואה לרב גורן, שהופיע לאחר פטירתו, שמתי לב לקטע האחרון: 2:

"אולם עלינו להדגיש ולהזהיר בצורה ברורה שפתרון זה הוא לשעת הדחק בלבד, וכאשר אין שום מוצא אחר. אבל ראי ה' המדקדקים במצוות ונזהרים בקלה כבחמורה, אל להם להשתמש בפתרון הנ"ל כל עוד יכולים הם להמנע מלהזדקק לו".

בקטע זה הרב מסתייג קמעא מן ההיתר הגמור ומגבילו לשעת הדחק.

קטע אחרון זה אינו בתשובה המקורית שהעתק ממנה מצורף. (אמנם בתשובה הקצרה שפורסמה בספרו בעמודים 263-264 אין שום הסתייגות. במכתב זה מתייחס הרב גורן לעצתו כ"פתרון קל" לכל הבעיות ההלכתיות הקשורות לכהנים הלומדים בבית ספר לרפואה).

הרהרתי בליבי שאולי קטע זה נוסף בידי עורך הספר. אבל לאור מה שכתבת בהערה [3] שהתשובה המקורית נמסרה לכם ע"י הרב סמוך לכתיבתה, תוכלו בודאי לענות לי האם הרב גורן הוסיף קטע זה גם לתשובה המקורית שהתקבלה אצלכם? אודה לכם על בירור העניין.

ד"ר יואל ב. ולובלסקי

תשובת ד"ר ישראל תמרי [4]

לכבוד העורך,

התשובה שנתן הרב גורן זצ"ל לד"ר ולובלסקי היא תשובה לאדם פרטי. כאשר הרב הכין לעריכה את ספרו "תורת הרפואה" הוא הוסיף את הפיסקה בסוף פסק ההלכה.

הפתרון הוא פתרון, ולא השתנה דבר בין הפתרון שניתן למר וולובלסקי לבין הפתרון שבספר. אולם הרב זצ"ל ראה לנכון להוסיף מה שהוסיף אבל הוספה זו אינה מעלה ואינה מורידה לגבי הפתרון.

אתן דוגמא אחרת. לטלטול בשבת יש פתרון של ערוב וזה פתרון טוב והלכתי ורוב עם ישראל משתמשים בו. יש אנשים שלמרות הפתרון הנ"ל לא מטלטלין גם במקום שיש ערוב ולא בגלל שהפתרון אינו נכון לדעתם אלא זו החמרת יתר שנטלו על עצמם (הרב קוק זצ"ל והרב גורן זצ"ל לא טלטלו בשבת גם במקום הערוב) וישנן דוגמאות רבות נוספות.

ד"ר ישראל תמרי

עורך "תורת הרפואה"

הוספת עורך אסיא

על ההבדל בין ניסוח תשובה הלכתית אישית לרופא, לבין ניסוח אותה תשובה לקראת פירסומה בדפוס, כפי שלמדנו מדרכו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, ראה מ' הלפרין, "קוים אחדים לדרכו של הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בהלכות רפואה פיקוח נפש", אסיא נז-נח (ט"ו, א-ב) 17-61, בעמ' 43-48.

ד"ר מרדכי הלפרין

* * *

על ייסורים ועל רפואה סגולית בשבת

לכבוד העורך,

ראשית תודתי נתונה לכם על קובץ אסיא (ע"א-ע"ב) ששיגרתם אלי ומצאתיו רווי בדברי תורה והלכה מאירי עינים ומשמחי לב.

על ייסורים

מדי עברי בחוברת ראיתי במאמרו החשוב של פרופ' אברהם שטינברג שי' שעסק (בעמ' 29) ביחס של החולה לייסורים הבאים עליו, והנני להוסיף:

בספר עלינו לשבח (שמות, עמ' קכא) כתב לפרש את הפסוק בתהילים (לב, י): "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו". הפשט הרגיל של פסוק זה הוא, שעל הרשע עוברים מכאובים רבים, ואילו הבוטח בה' - ינצל מכל הצרות, משום שחסד יסובבנו. ומבאר (שם) הרה"ג יצחק זילברשטיין שליט"א כך: גם על הצדיק עוברות צרות רבות, רח"ל, אבל בעוד שהרשע לוקח את הצרות הללו כ'מכאובים', הרי שאצל הבוטח בה' זה נקרא 'חסד'. הוא בטוח שמידת החסד מסובבת אותו, ולכן אין לו מה להתעצב אל ליבו.

כן יש להדגיש את מה שכתב הרב זילברשטיין שליט"א בספר טובך יביעו (ח"א עמ' צח) בנוגע למחדשים לעשות ברית מילה בלי ייסורים: "מאמינים בני מאמינים יודעים שהכל משמים, ולכן ברור שגם אם קבע הקב"ה בבריאתו שפעולה מסויימת צריכה להתבצע דוקא מתוך כאבים, מי אנחנו ומה אנחנו שנעשה פעולות כדי לבטל את הכאבים הללו... ובאשר לייסורים - נותן הקב"ה לתינוק להבין כבר בגיל הרך שאי אפשר לקנות מעלות טובות בלי ייסורים, וכל קניין רוחני נעשה מתוך כאב".

כן קובעת ברכה לעצמה השאלה האם מותר לקחת מאדם ייסורים שבאים עליו. כלומר, שאדם יבקש מהקב"ה שהייסורים שחברו קיבל, יבואו עליו, על המבקש.

אמנם לענין כאבי לידה כבר נפסק להלכה וכן כתב הרב זילברשטיין שליט"א בספרו תורת היולדת (פל"ד [מלאכות הנעשות בלידה] סע' ח):

"מותר להזריק ליולדת תרופות לשיכוך כאבים (כגון פטידין וכדומה), מאחר ואין בכך מלאכה דאורייתא (פרט לזריקה תוך ורידית). ואם כבר הופיע אחד מג' סימני הלידה, מותר לחלל שבת כדי להביאם, דהוא בכלל פקוח נפש, וחז"ל הזהירו שיש להרגיע את היולדת, שאפילו להדליק נר ליולדת סומא מותר כדי ליישב דעתה. ישנן זריקות הניתנות לתוך חוט השדרה המשתיקות לגמרי את הכאבים (ואין לעשותן כי אם ע"י רופא מומחה) ומותר להזריק אותם גם בשבת".

על רפואה סגולית

במאמרו הנפלא של הרב יהודה שביב שי' 'רפואה סגולית בשבת' (עמ' 75) יש להוסיף שהרפואה הסגולית נדונה בעולם ההלכה גם בהקשר של האם מותר להתרפאות מזה, ופסק הגר"ש אלישיב שליט"א (הובא בספר עלינו לשבח [שמות] עמ' קצג) בשם המהרש"ם שאם בטוחים שהסגולה תצליח מותר יהיה להתרפאות.

בענין רפואה סגולית בשבת כתב על כך כ"ק אדמו"ר רבי שניאור זלמן מלאדי בשו"ע שלו סי' שא סעי' כה-לד. ובסי' שח סעי' עא. ובסי' שלד סעי' יג.

בענין תפילת צדיק אי שרי בשבת להודיע לצדיק על מנת שיעתיר על החולה. ציין הכותב למנחת שבת להרב שמואל הכהן בארשטין - סי' פד סעי' יט. יש לציין גם לשירי מנחה (שם, ס"ק ו) שכתב בשם מהרש"ם מברז'אן (מתוך תשובה בכ"י) שמתיר.

ובשו"ת בחרת בחיים (להרב שלמה קלוגר - סי' פז) מסופר שפנה בשנת תקצ"ו לפרנסי קהילת זלוטשוב בדבר מו"ץ אחד שהורה לחלל שבת לכתוב "קוויטל" להאדמו"ר מוהר"ש מבעלז בשביל חולה מסוכן, והתרעם הגרש"ק על הדבר בכותבו שפיקוח נפש דוחה שבת רק לרפואות בדרך הטבע ולא בדרך נסית, אפילו המתפלל מוחזק כרבי חנינא בן דוסא. גם בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רכה) הביא מעשה זה ומוסיף שהאדמו"ר מבעלז התרעם גם הוא על כותב ה"קוויטל" בשבת ואמר: "עכשיו מחויב אני להתאמץ שיתרפא החולה, כדי שלא ייגרם בזה חילול שבת", וכן היה שנתרפא, ובכל כה"ג אין להקל ובפרט בדור הזה אין להקל מכמה טעמים ועל כיו"ב אמרו שבת היא מלזעוק וכו' יכולה היא שתרחם וכו'. וראה במש"כ בספרו גם בח"ד סי' נד ועיי"ש.

יצחק יהודה רוזן

* * *

גיורת שמורה לכהן - אסורה או מותרת?

לכבוד העורך,

הרב שלמה דיכובסקי הסתמך, בין היתר, בתשובתו (פצוע דכא בעקרות יתרוגנית, אסיא ע"א-ע"ב, 145-149, בעמ' 148), על כך שרש"י ותוס' נחלקו ביבמות (סא, א) האם גיורת שמעולם לא נבעלה לפסול, מותרת לכהן. לדברי הגרש"ד, לדעת רש"י מותרת לכהן, ולתוס' אסורה.

לכאורה לא יתכן לומר שזו שיטת רש"י. שהרי בדיוק בשאלה זו נחלקו רשב"י ורבנן (יבמות ס, ב, קידושין עד, ב, עה, א) רשב"י אומר גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשרה לכהונה, אך רבנן סוברים שאע"פ שאינה ראויה לביאה, ולביאתה אין דין ביאה ולכן אין בה חשש זנות - בכל זאת אסורה לכהן. ובגמ' ביבמות (ס, ב) נפסקה הלכה כרבנן. א"כ איך אפשר לומר בדעת רש"י שגיורת שלא נבעלה מותרת לכהן, כנגד פסק ההלכה בתלמוד?

אמנם בהשקפה ראשונה לכאורה משמע כדברי הגרש"ד מרש"י ביבמות (סא, א), שנאמר במשנה שם "וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות", ופרש"י "אלא הגיורת והמשוחררת - דביאת עכו"ם ועבד פסלה". משמע לכאורה שאם לא בא עליה לא גוי ולא עבד, לא נפסלה, ומותרת לכהן.

וכן משמע לכאורה ברש"י בתחילת פרק "עשרה יוחסין" (קידושין סט, א), שנאמר במשנה "לויי ישראל חללי גירי וחרורי מותרין לבא זה בזה", ופרש"י "אבל כהנים בחללי גירי וחרורי לא, שחללה בלאו, וגיורת ומשוחררת בחזקת זונה". משמע שאם ידוע שאיננה זונה, כלומר שלא נבעלה לפסול לה - מותרת לכהן.

אמנם בהמשך פרק עשרה יוחסין (קידושין עד, ב) גבי מחלוקת רשב"י ורבנן, הביא רש"י את המקור לדעת רבנן "דכהן אסור בגיורת ואפי' פחותה מבת ג' שנים דלאו בת ביאה היא ואין שם משום חשש זנות, דכתיב (יחזקאל מד) כי אם בתולות מזרע בית ישראל". הרי שרש"י כתב במפורש שגיורת אסורה לכהן אפילו במקרה שלא נבעלה. ואע"ג דרשב"י חולק על זה, מ"מ בגמ' ביבמות נפסק כרבנן, כאמור לעיל.

עוד שמעתי להקשות מהא דאמרו בגמ' (קידושין עג, א) "והילכתא גר מותר בכהנת ומותר בממזרת, מותר בכהנת - לא הוזהרו כשירות להנשא לפסולים", ואם נאמר שגיורת נפסלת לכהן אך ורק משום שנבעלה לפסול, אם כן סיבה זו איננה שייכת בגר זכר, שהרי "איש" לא נפסל בביאתו לפסולות. ואם כן מדוע תולה הגמ' את הכשר הגר הזכר ב"לא הוזהרו כשירות להנשא לפסולים"? הרי גם אם כן הוזהרו כשירות מלהינשא לפסולים, בכל זאת גר זכר איננו בכלל "פסולים", ואין כאן טעם לאסור.

לכן נראה פשוט בדעת רש"י, שמדאורייתא גיורת אסורה לכהן רק אם נבעלה לפסול (שלא כשיטת הרמב"ם פי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ג, שאע"פ שלא נבעלה אסורה לכהן משום זונה, וכ"כ הריטב"א בחידושו עמ"ס יבמות ס, ב, בדעת הרמב"ם). אך מדברי קבלה הרי היא אסורה גם אם לא נבעלה, משום דכתיב ביחזקאל "כי אם בתולות מזרע בית ישראל" (כשיטת הרמב"ם שם).

לפי האמור, מובן מדוע במשנת יבמות המגדירה מהי זונה האסורה לכהן, מסביר רש"י רק את הטעם הנוגע לאיסור זונה מהתורה. כמו כן בתחילת עשרה יוחסין, רש"י דן בדברי המשנה העוסקת בדיני דאורייתא, כמו שכתב שם: "שחללה בלאו", לכן המשיך באיסורי תורה - באיסור זונה לכהן. [עוד אפשר לומר שרש"י מעדיף לפרש סתם משנה באופן שתוכל להתקיים גם כרשב"י]. לעומת זאת, בהמשך עשרה יוחסין (עד, ב) כשמדובר במחלוקת רשב"י ורבנן בדין גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, בצדק הביא רש"י את הפסוק ביחזקאל "כי אם בתולות מזרע בית ישראל", שהרי הוא המקור מדברי קבלה לאיסור לדעת חכמים.

אליעזר זאב הלפרין

* איבוד דם במצב של אנמיה מסוכן יותר מאשר איבוד אותה כמות של דם במצב המטולוגי תקין. הדבר נכון כמובן גם לגבי אנמיה המוליטית של הילוד. — העורך.

1. ראה עוד שו"ת על החדרת וירוס האיידס לגופו של הזולת, אסיא נז-נח, עמ' 209-210 (תשנ"ז). — העורך.

2. ניסוח השאלה כנראה מוטעה ואיננו מתאים למצב הרפואי הידוע לי. לכן יש לנהוג זהירות רבה ואין לסמוך על האמור למעלה להלכה בלא שאלת חכם מיוחדת. המצב הידוע ברפואה היום הוא שאם האם היא נשאית של וירוס האיידס, אזי ללא שתקבל טיפול תרופתי בזמן ההריון, סיכויי העובר להיוולד נגוע באיידס הם גבוהים מאד – מעל 25%.

לעומת זאת, אם אותה אישה נגועה תקבל טיפול רפואי מתאים במהלך הריונה – אזי ניתן להפחית את סיכויי העובר להיוולד נגוע עד להרבה פחות מ-8%.

ולכן, כשהאם נגועה, אין שום צורך בבדיקת העובר וההחלטה צריכה ליפול אם לתת או לא לתת טיפול רפואי לאם הנגועה על מנת להציל את העובר מלהיפגע. ובה, כשהאם כמעט נחשבת כ"רודפת" לעובר, ולאור ההבדל בין אחוז גבוה של יילודים פגועים ללא טיפול לבין אחוז נמוך עם טיפול, החובה לטיפול היא לכאורה ברורה.

לעומת זאת, הדיון למעלה מתאים אולי למצבים בהם האם איננה ידועה כנגועה באיידס, והשאלה בה מסתפק הגרי"ש אלישיב היא רק האם יש לה חובה להיבדק בעצמה ולדעת אם היא נגועה.

גם כאן לכאורה יש להבדיל בין החובה לכל בנות ישראל להיבדק, כפי שמובא בשאלה שהוצגה לגרי"ש אלישיב שליט"א, לבין החובה של קבוצות סיכון מסוימות להיבדק. ואכן, אילו האם היתה שייכת לקבוצת סיכון בה 50% מבני הקבוצה נגועים באיידס, מניעת הבדיקה תחשב בוודאות לעצימת עיניים אסורה, וראה אגרות משה או"ח (ד) סימן י, ואכמ"ל.

כך שלמעשה מן הראוי להורות בכל מקרה של סיכון ממשי לנשיאת איידס, לשאול שאלת חכם ולא לסמוך על האמור למעלה, אלא באישה שאינה שייכת לשום קבוצת סיכון, ובהתאם לנוסח המדוייק של תשובת הגרי"ש אלישיב שליט"א. — העורך.

1. אסיא סט-ע (י"ח א-ב) עמ' 65-84.

2. עמ' 84 באסיא שם.

3. הערת כוכב (*) בראש המאמר, עמ' 65 שם.

4. חתנו של הרב שלמה גורן זצ"ל.